

PAUL PETIT, *Le premier siècle de notre ère*, collection U₂, Paris, Armand Collin, 1968, 317 p.

Într-o colecție foarte utilă, și anume în seria de istorie antică, Paul Petit, tînărul profesor de la Universitatea din Grenoble, ne oferă o nouă lucrare deosebit de prețioasă. După o scurtă prezentare a epocii (62 p.), urmează o culegere de 230 de pagini de texte și documente revelatoare traduse în limba franceză și apoi anexe, note biobibliografice și o bibliografie selectivă.

Prezentarea introductivă schițează un istoric al secolului I e.n. pe patru capitole : Tiberiu (14—37), Iulio-Claudianii (37—68), Războiul civil (iunie 68-decembrie 69) și Flavianii (69—96). În interiorul fiecărui capitol, autorul tratează condensat problemele economice, social-politice și implicațiile ideologice. În schimb, culegerea de texte și documente se structurează în funcție de „o dispoziție analitică”, și anume pe șase capitole : Armata și pacea romană, Împărații secolului I, Principatul în secolul I, Viața economică, Viața socială în secolul I, Aspecte ale civilizației. Diverse subcapitole sînt intitulate Cultul imperial, Viața municipală, Administrația Egiptului, Educație și cultură etc. Textele și documentele apar numerotate, precedate îndeobște de foarte scurte introduceri și însoțite de cîteva note explicative.

Profesorul Paul Petit subliniază de la început interesul său pentru structura de profunzime a fenomenelor abordate, interes care exclude explicarea lor prin caracterele împăraților : « ni la débauche ni la cruauté n'ont valeur explicative en histoire, même si elles sont prouvées. Ce qui importe ici, c'est qu'entre Auguste et Trajan cent années ont passé, d'évolution et de transformations profondes et c'est ce qu'il fallait montrer avant tout, afin que chaque document puisse aisément être replacé dans son exacte perspective » (p. 9). Aceste criterii guvernează atît prezentarea introductivă, cît și culegerea de surse. Astfel, Paul Petit reia și continuă cu strălucire metodele și principiile utilizate în cartea sa anterioară *La paix romaine*.

În prezentarea intenționat succintă, autorul nu urmărește proliferarea de noi interpretări ale faptelor istorice. Dar cu o sagacitate admirabilă, cu un spirit de sinteză remarcabil, profesorul Petit rezumă tocmai aspectele esențiale ale evoluției istorice și fructele principale ale exegezei moderne. Astfel, din complexa caracterizare a programului augusteic, cercetătorul francez reține dezvoltarea unei ideologii mai prudente decît cea a lui Caesar, dar care tinde să concentreze în jurul omului providențial, al principelui, pe toți locuitorii imperiului, ilustrînd aspectul soteriologic al principatului (p. 12). Pe de altă parte, în prezentarea introductivă abundă observațiile de maximă acuitate. În prelungirea aserțiunilor inițiale, profesorul Petit remarcă : « il est excessif de considérer sans plus Caligula comme un épileptique, Claude comme un débile mental et Néron comme un dégénéré cyclothymique ; et de toute façon, cela ne résoudre pas les problèmes de leur époque » (p. 20). Foarte prețioasă ni se pare notația că societatea neroniană apare ca atare încă în timpul domniei lui Claudiu (p. 40). La fel de judicioase ni se par observațiile că diminuarea recrutării italicilor în legiuni se datorește intenției de a conserva peninsula forțele de producție atinse de un proces regresiv (p. 56) și că elitele Italiei ajung la putere sub Flavenii, tocmai cînd străvechea Ausonie pierduse preponderența economică (p. 57). Desigur, unele aspecte importante ale realităților sociale sînt mai puțin sau chiar aproape de loc evocate, într-o introducere constrînsă de rigorile colecției la dimensiuni reduse. De asemenea pot fi puse la îndoială unele afirmații, cum ar fi cele referitoare la aspectul italic și popular al politicii lui Nero, îndeobște exagerat de mai mulți cercetători. Dar, repetăm, în ansamblu introducerea profesorului Petit constituie un model de expunere sintetică, redactată într-un stil strălucitor.

Deosebit de remarcabilă ni se pare și culegerea de izvoare. După știința noastră, ea este prima selecție de surse privitoare la secolul I e.n., care să fie în același timp accesibilă unui cerc mai larg de cititori și să ne apară ca foarte serios structurată. Textele literare selecționate ilustrează tocmai aspectele cele mai interesante ale istoriei secolului I e.n. Ținînd să ofere o imagine nuanțată a epocii, profesorul Petit alege adesea texte care atestă optici diferite

asupra aceluiași fenomen sau personaj. Astfel se juxtapun imaginile opuse ale personalității lui Tiberiu, alcătuite de Velleius Paterculus și Tacit (p. 92—93).

Sînt de asemenea reproduse inscripții și papiri celebri. Autorul cărții traduce vestita și mult controversata tabulă descoperită la Heba în 1947 (p. 145—148), faimoasa tabulă claudiană de la Lyon (p. 151—153) și diferite inscripții care ilustrează carierele senatoriale și ecevestre. Această culegere, atît de judicios întocmită, este redactată într-o limbă clară, elegantă, fermecătoare.

Profesorul Petit se străduiește să trimită la o bibliografie variată, cuprinzătoare, care include lucrări publicate în țările socialiste.

Eugen Cizek

GIOVANNI LILLIU, *La civiltà dei sardi dal neolitico all'età dei nuraghi*, Torino, Edizioni RAI, 1967, [X] + 406 [—408] p. + LII planșe, 73 ilustrații. (Colecția „Letterature e civiltà”, XIV; ediția a doua revăzută și adăugită, cu o prefață de Antonio Segni.)

Cunoscut prin numeroase lucrări mai ales în domeniul preistoriei sarde, asupra cronologiei, arhitecturii și sculpturii nuragice, a religiei sarde, a influenței pirenaice în Sardinia din prima vîrstă a bronzului, prin vastele săpături arheologice dintre 1951—1956 în complexul nuragic de la Su Nuraxi — Barùmini, ca și prin multe studii și articole de arheologie și epigrafie sardă din perioada romană, Giovanni Lilliu, urmaș al unor mari figuri din cercetarea istoriei insulare, ca G. Spano, E. Pais și A. Taramelli, era cel mai indicat să alcătuiască această operă de sinteză.

Autorul unei asemenea lucrări e dator să îmbrățișeze o perioadă foarte îndelungată, începînd din mileniul al treilea î.e.n. (dacă nu și mai devreme!) și ajungînd pînă în anul 238 î.e.n., cînd romanii au pus pentru întia dată piciorul pe insulă.

În linii mari, fazele civilizației sarde (preromane) s-au succedat astfel :

Vîrsta prenuragică — neoliticul, pînă în jurul anului 2000 ;

— calcoliticul, între 2000 și 1800 ;

— bronzul vechi, între 1800 și 1500 ;

vîrsta nuragică, împărțită în :

— nuragicul arhaic : bronzul mediu, între 1500 și 1200 ;

bronzul recent, între 1200 și sec. X ;

— nuragicul mediu (prima perioadă a fierului), cu subfazele :

inferioară, în secolele X și IX ;

superioară, în secolele VIII—VI ;

— nuragicul recent, din sec. IV pînă la 238 î.e.n.

(Evident, data 238 e pur convențională ; totuși, cucerirea romană grăbește procesul de integrare a populațiilor de aici în orbita istoriei civilizației clasice și „pose termine alla civiltà relativa se non altro nell'aspetto materiale perché lo sfondo morale, in certi recessi isolani, si fa sentire ancor oggi” ; p. 14.)

Pentru fiecare fază, autorul studiază monumentele și aspectele caracteristice de civilizație pe care ni le oferă cu generozitate acest continent aparte. Vremea prenuragică (neolitică) e ilustrată de ceramica imprimată „în rogojină” de la Puistèris și Conca Illònis sau de adăpostul de la Monte Incappiddātu. Calcoliticul ni se relevă în circuirile megalitice (*Li muri*, Arzachena), în cultura de tip urban (învecinată însă cu o economie agricolă rudimentară) de